

АСАБЛІВАСЦІ КУЛЬТУРНАЙ ПАЛІТЫКІ І СТАН МАСТАЦТВА Ў СУЧАСНАЙ САЦЫЯКУЛЬТУРНАЙ СІТУАЦЫІ

Уваход Беларусі ў сусветны гісторыка-культурны працэс прадугледжвае рэфлексію станаўлення беларускай культуры і глыбокага асэнсавання перспектывы развіцця дзяржавы на аснове нацыянальных прыярытэтаў і базавых каштоўнасцей нашай культуры. У гэтым кантэксце асаблівасці сучаснага культурнага працэсу разглядаюцца ў непарыўнай сувязі з фарміраваннем нацыянальнай свядомасці і культуры нацыі. Нацыя можа стаць суб'ектам станаўчага культурнага развіцця на шляху стварэння новых праграм жыцця, быту, сацыяльных адносін, законнасці, вытворча-эканамічнай і навуковай дзейнасці, дзяржаўнага будаўніцтва. Фундаментам адзінства і ўстойлівасці любой дзяржавы з'яўляюцца яго духоўна-ідэалагічныя асновы, якія заканамерна ўзнікаюць, развіваюцца і пераўтвараюцца ў сістэму каштоўнасцей і ідэй грамадскай свядомасці. Гаворка ідзе пра такія фундаментальныя асновы, як базавыя каштоўнасці нацыянальнага жыцця (Бацькаўшчына, мова, сям'я, нацыянальная культура, традыцыя і культурная прастора), грамадска-палітычныя каштоўнасці (законнасць, свабода, правы чалавека і г. д.) і агульначалавечыя маральныя каштоўнасці (шчасце, сэнс жыцця, свабода, дабро, людскасць, справядлівасць і г. д.). Ступень развіцця, праявы гэтых духоўных асаблівасцей маюць сваю спецыфіку ў культурна-гістарычным жыцці і нацыянальнай творчасці кожнага народа.

Мастацтва значна ўплывае на духоўны стан грамадства і фарміруе культурную прастору як каштоўнасць і нацыянальны набытак, спрыяе арганізацыі жыцця для абнаўлення і праектыўнай дзейнасці людзей. Магчымасці мастацтва ў кансалідацыі нацыі дастаткова вялікія. Гэта ўдзел у стварэнні нацыянальнага выгляду свету, узнаўленне цэласнасці народнага жыцця, даследаванне духу і духоўнасці, маральнага вопыту жыцця. Гаворка ідзе аб вяртанні і ўмацаванні гістарычнай памяці на аснове рэфлексіі нашай гісторыі, рэлігіі, філасофіі і культуры.

У сучаснай сацыякультурнай сітуацыі феномен глабалізацыі культурнай прасторы з мноствам разнастайных тэндэнцый не выпрацаваў новую сістэму гуманістычных пазітываў.

Адсутнічае і мастацкая сістэма, якая вычэрпвала б праблематыку свайго часу, не фарміруюцца духоўныя арыенціры і ідэалы, якія былі б здольныя канцэнтраваць вакол пэўных пазіцый творчы патэнцыял сучаснай культуры цалкам.

Для развіцця мастацтва на сучасным этапе ўласцівы гістарычны эклектызм – зварот да мастацкай спадчыны як сродку для стварэння ўласных твораў (сінтэзуюцца ўжо існуючыя ў культуры мастацка-эстэтычныя пазіцыі), полівектарнасць, мазаічнасць, тэатралізацыя і псеўдакарнавалізацыя грамадскага жыцця, віртуальна-інфармацыйны кантэкст, кампільтэўнасць мастацтва, наяўнасць мноства пераходных сімбіёзных форм, тэкстаў, жанраў, якія не арыентаваны на новы творчы сінтэз духоўных памкненняў чалавецтва. У грамадстве дамінуе масавая, крымінальная культура, камерцыялізацыя мастацтва, а камерцыйны поспех становіцца асноўным крытэрыем творчай дзейнасці. Эстэтычныя, мастацкія крытэрыі і ацэнкі «размытыя» і адыходзяць на іншы план. Камерцыялізацыя культуры і мастацтва патрабуе пэўнага тыпу культурна-інфармацыйнай прадукцыі. Дэвальвацыя літаратурнай мовы, празмерная эксплуатацыя інтымна-эратычнай сферы, эстэтызацыя агіднага сведчыць аб пэўнай крыміналізацыі культуры. Агіднае падаецца як прыгожае, норма, размываюцца межы паміж дабром і злом, а гэта вядзе да дэструктыўных працэсаў у культуры і мастацтве, маніпуляцыі свядомасцю людзей.

Менавіта ва ўмовах глабалізацыі культуры, трансфармацыі грамадства пераходнага перыяду актуалізуецца роля асобных асноў культуры, мастацтва (і культурных асноў асобы). Менавіта на асабістым узроўні прымаюцца рашэнні, якія ўплываюць на спосабы існавання сацыяльных камунікацый і індывідуальнага існавання ў свеце. Культура, мастацтва – толькі магчымасць культуры, таму што іх сэнсы патрабуюць свайго экзістэнцыяльнага забеспячэння. Гэта магчымасць для нас рэалізуецца ў свеце ў якасці культурных істот. Развітая індывідуальнасць – гэта экзістэнцыяльная аснова культуры, мастацтва, гісторыі, быцця, пошук ісціны ў чалавечым вопыце (вопыце народа, нацыі,

асобы). Гаворка ідзе аб неабходнасці экзістэнцыяльнага забеспячэння гісторыка-культурнага працэсу, культурных з'яў і адносін з акцэнтам на анталагічную канстытуцыю індывідуальнай свядомасці з яго незамянімай працай разумення, волі і рашэння. Менавіта творчая адзінка як культурны феномен адыгрывае асаблівую ролю ў стварэнні творчага асяроддзя, культурнай прасторы, спрыяе развіццю гісторыка-культурнага працэсу. Не толькі пастулат аб сацыяльнай дэтэрмінаванасці свядомасці і дзейнасці чалавека мае значэнне для разумення і развіцця культуры і грамадства, але і індывідуалізацыя жыццёвага вопыту ў якасці незамянімага звяна ў быцці, гісторыі, культуры, мастацтве і соцыуме. Гісторыя культуры і мастацтва – гэта паслядоўны шлях развіцця не толькі чалавецтва, але і асобы.

Паўстае праблема адказнасці і ролі мастака, дзеяча культуры, дзяржаўнага чыноўніка, кожнай творчай адзінкі за сучасны стан культуры і мастацтва, іх рэальны ўдзел у фарміраванні светапоглядных, культурагенных і чалавекаўтваральных асноў нашага жыцця. Гэта праблема існавання сучаснага чалавека ў складаным свеце, фактычным, неабходным і магчымым для яго ў нашым грамадстве. Паўстае пытанне рэфлексіі сацыякультурнай сітуацыі ў грамадстве. Гэта аналіз існуючых супярэчнасцей у развіцці культуры і мастацтва, сацыякультурных умоў і перадумоў для іх развіцця, наяўнасць стратэгічнай дзяржаўнай нацыянальнай культурнай палітыкі ў нашым грамадстве, яе акрэсленых прыярытэтаў.

Шматгадовае супрацоўніцтва аўтара з Беларускім дзяржаўным інстытутам праблем культуры дазволіла распрацаваць прыярытэты культурнай палітыкі на сучасным этапе развіцця культуры і разглядаць іх у якасці крытэрыяў ацэнкі сацыякультурных праектаў.

Прыярытэты культурнай палітыкі могуць выступаць у якасці крытэрыяў ацэнкі сацыякультурных праектаў:

а) аналіз прыярытэтных напрамкаў, мэт, задач;

б) адрасная накіраванасць фінансавання (аб'екты, інстытуты, кадры, «ідэі», «праекты», «мадэлі»), тып фінансавання;

в) падтрымка грамадскіх ініцыятыў (формы, віды, спосабы падтрымкі);

г) апрацацыя грамадскай думкі (форма – экспертыза, дэкларацыя, пасяджэнні, канферэнцыі, аналіз прэсы, сацыялагічны маніторынг і г. д.);

д) заканадаўчыя ініцыятывы (сацыяльная і прававая абарона ў сферы культуры і мастацтва, падатковая сістэма для суб'ектаў і актараў і г. д.), ініцыятары заканадаўчых ініцыятыў (дзяржаўныя органы, нацыянальна-культурныя супольніцтвы, асветніцкія цэнтры, фонды куль-

туры, незалежныя фонды, суб'екты, актары і г. д.);

е) асаблівасці падатковай палітыкі ў сферы культуры і мастацтва;

ж) аналіз рынку культуры і мастацтва.

Для сучаснай сацыякультурнай сітуацыі характэрна ўшчыльненне сацыяльнага часу ў культурных працэсах. Гэта налажэнне розных культурных пластоў і парадыгм, спецыфіка трансляцыі і рэтрансляцыі культуры і мастацтва, асаблівасці рытму, магчымасць новых рытмаў, гэта і асаблівасці пераемнасці, дыфузіі ў культуры, наяўнасць слабай сувязі з традыцыйнай духоўнай нацыянальнай культурай, страта цэласнасці нацыянальнага жыцця, дэструкцыя нацыянальнай свядомасці. Паўстае праблема ўплыву мастацкай грамадскай дзейнасці, дзеячаў навукі, культуры і мастацтва на культурную палітыку, развіццё культуры, на змест і формы грамадскай думкі. З непазбежнасцю ўзнікаюць пытанні: «Ці ёсць у нас духоўныя лідары?», «Ці ўплывае грамадская думка на прыняцце ўпраўленчых рашэнняў у галіне культуры і мастацтва?».

На культурную палітыку ўплывае дзейнасць творчых саюзаў, нацыянальных культурных грамадстваў, незалежных фондаў, а гэта патрабуе маніторынгу эфектыўных форм іх удзелу ў рэалізацыі культурнай палітыкі. Не менш значным з'яўляецца аналіз арганізацыйнага ўзроўню выканання сацыяльных, адміністрацыйных рашэнняў і ўзроўню кантролю за выкананнем праектаў, узроўню распрацоўкі нарматываў развіцця плануемай інфраструктуры ў сферы культуры і мастацтва.

Аўтар вылучае блок пытанняў, якія патрабуюць глыбокага аналізу для свайго вырашэння. Гэта праблемы:

- творчай адзінкі, яе адказнасці і ролі ў сучасным культурным працэсе;
- дыферэнцыйнага падыходу да тыпу фінансавання культуры і мастацтва;
- удасканалення заканадаўча-прававой базы ў сферы культуры і мастацтва;
- культурнай стратэгіі на сучасным этапе.

Сацыяльны эфект рэалізацыі сацыякультурных праектаў у многім залежыць ад асэнсавання грамадствам незамянімай ролі асобнай чалавечай адзінкі як феномена культуры з яго ўнікальным жыццёвым вопытам, пачуццём асабістай адказнасці за сваё жыццё і фарміраванне культурнай прасторы, стварэнне новых культурных форм ладу жыцця.

Адсутнасць асэнсавання важнасці культурнай і мастацкай дзейнасці для развіцця нашай эканомікі і культуры, апоры на творчую асобу ёсць поўны стратэгічны пралік, які патрабуе эфектыўных упраўленчых рашэнняў, прадуманай нацыянальнай культурнай палітыкі і дзяржаўнай падтрымкі.

Культура з'яўляецца важным фактарам развіцця эканамічнай сферы (выпускае культурную прадукцыю) і культурнага турызму. Арганізацыі ў трох галоўных індустрыях культуры – тэлебачання, кіно і папулярнай музыкі – выпускаюць прадукцыю для распаўсюджвання ў нацыянальнай і інтэрнацыянальнай аўдыторыях. Арганізацыі ў такіх індустрыях, як выдавецкая дзейнасць, кабельнае тэлебачанне, часопісы і радыё, якія распаўсюджваюць культуру і мастацтва на нацыянальнай аснове, дзейнасць тэатра, кінастудыі, мастацкіх музеяў уплываюць на культурны рынак, што патрабуе рэфлексіі і аналізу стану мастацкага фонду, вытворчасці і дзелавых зносін паміж культурнымі інстытутамі. Не менш значным з'яўляецца ўплыў культурнай палітыкі на традыцыйнае культурнае асяроддзе (грамадская думка, інтэлектуальны ўзровень большасці насельніцтва, іх культурныя мадэлі і стылі жыцця). У межах культурнай стратэгіі пры развіцці маркетынгавага падыходу трэба ўлічваць фінансаванне культуры і мастацтва. Бюджэтнае фінансаванне цэнтралізаванае і не ўлічвае мясцовыя асаблівасці розных рэгіёнаў. Рыначная сістэма дэцэнтралізаваная і адаптаваная да мясцовых умоў. Бюджэт як тып фінансавання кантралюе культурныя інстытуты і СМІ, а рыначны кантроль ажыццяўляецца праз поспех у спажываючай культурнай прадукцыі і паслуг і эканамічны даход ад дадзенага культурнага прадукту і паслугі. Узнікае праблема прыватнага фінансавання як часткі культурнай палітыкі. Спонсарства, патранаж, філантропія адлюстроўваюць з'яву прыватнага фінансавання культуры і мастацтва. Сучасны культурны працэс патрабуе датацый у культуру і мастацтва ў форме дабрачыннасці.

Мецэнацтва – гэта асабістая датацыя канкрэтнаму мастаку або ўстанове (геданістычны падыход). *Патранаж* – від дзейнасці прыватных арганізацый у галіне культуры (культурна-матываваны падыход). *Дарэнне* – акт дабрачыннасці, філантропіі (сацыягуманістычны падыход). *Фундатарства* – дзелавыя адносіны паміж прыватнай карпарацыяй ці арганізацыяй і мастаком, культурным праектам (камерцыйна-маркетынгавы падыход). Неабходна прааналізаваць вопыт узаемаадносін дзяржавы і бізнес-структур, грамадскіх асацыяцый, фундатараў у краінах Еўрапейскага саюза і адаптаваць механізмы форм прыватнага фінансавання ў нашу культурную прастору. Менавіта праз фундатарства эканоміка выступае галоўным звяном культурнай палітыкі, без якога культурнае і мастацкае асяроддзе выглядае значна бяднейшым. Неабходна фарміраваць грамадскую думку, каб прымусіць бізнес-структуры, прадпрыемствы, арганізацыі зразумець, што фундатарства з'яўляецца часткай іх бізнесу і маркетынгавай палітыкі. Сёння гэта форма дадатковага

фінансавання культуры і эканомікі з'яўляецца важнай крыніцай еўрапейскай культуры. На сучасны момант ва ўсіх краінах Еўрапейскага саюза з'явіліся асацыяцыйныя фундатараў, якія арганізавала Еўрапейская асацыяцыя нацыянальных фундатарскіх арганізацый (ABSA – асацыяцыя для дзелавой фундацыі мастацтва). Сваёй экспертнай і прафесійнай дзейнасцю нацыянальныя асацыяцыі імкнуцца садзейнічаць прыцягненню прадпрыемстваў і іншых інстытутаў у фундатарскую дзейнасць. Асацыяцыі аказваюць патэнцыяльным фундатарам кансультацыйныя паслугі, ажыццяўляюць экспертную ацэнку культурных праектаў і творчых вынікаў.

Перад нашай краінай паўстала праблема ўкаранення новых метадаў менеджменту і маркетынгу ў дзейнасць арганізацый культуры і мастацтва. Новая стратэгія ў галіне развіцця культуры і мастацтва патрабуе даследаванняў у галіне менеджменту культуры і мастацтва, сацыялагічных даследаванняў аўдыторыі кіно, тэатра, музеяў, выставак, філармоніі, канцэртных арганізацый, аналізу розных сегментаў рынку культурных паслуг і ўдзелу насельніцтва ў культурным жыцці краіны. Прынцыповым, на наш погляд, з'яўляецца палажэнне, якое сцвярджае, што любое ўпраўленчае рашэнне павінна грунтавацца на пастаянных маніторынгах дзейнасці ўстаноў культуры і мастацтва, аналізу грамадскай думкі і запытаў, інтарэсаў насельніцтва ў сферы мастацтва і культуры.

Дынаміка культурнай прасторы залежыць ад крытычнага асэнсавання сітуацыі і выбару стратэгіі культурнай палітыкі дзяржавы з апорай на нацыянальныя прыярытэты развіцця культуры і мастацтва з мэтай уваходу ў сусветны культурны працэс са сваімі адметнымі культурнымі рысамі.

У пэўнай ступені гэта знайшло сваё замацаванне ў Законе «Аб культуры ў Рэспубліцы Беларусь», дзе вылучаны асноўныя прынцыпы ажыццяўлення і забеспячэння культурнай дзейнасці, у тым ліку і ў мастацтве. Распрацаваны праект аб прадзюсарстве ў эстрадным музычным мастацтве. Але патрабуецца распрацоўка закона аб прадзюсарстве, які б улічваў спецыфіку дзейнасці ва ўсіх відах мастацтва. У Беларусі пашыраюцца магчымасці па выкарыстанні спонсарскай дапамогі ў сферы культуры і мастацтва. Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь падпісаў Указ № 77 (27 лютага 2011 г.), які дазваляе спонсарскія сродкі накіроўваць на развіццё мастацтва, на правядзенне конкурсаў, фестываляў, аглядаў і іншых мерапрыемстваў. Гэты дакумент стварае спрыяльныя ўмовы для прыцягнення дадатковых сродкаў у галіну культуры, што будзе садзейнічаць актывізацыі ўсёй сферы культуры і мастацтва, стварэнню новых крэатыўных праектаў. У гэтым кантэксце актуальнае праблема далейшай распрацоўкі зака-

надаўча-прававой базы ў сферы мастацкага жыцця; паколькі адсутнічаюць законы аб фундатарскай дзейнасці, калекцыяніраванні, ільготным падаткаабкладанні суб'ектаў творчасці і новых арганізацыйных форм мастацкага жыцця. Патрабуе ўдасканалення закон «Аб аўтарскіх і сумежных правах» і г. д.

Такім чынам, культурная стратэгія дзяржавы, прыняцце ўпраўленчых рашэнняў, на нашу думку, павінна базіравацца на пастаянных маніторынгах і сацыялагічных даследаваннях дзейнасці інстытутаў культуры, а таксама спажыўцоў культурных паслуг. Гэта сацыяльная інфармацыя – аснова для прыняцця кіраўніцкіх рашэнняў у сферы мастацтва для стварэння паўнацэннага культурнага асяроддзя. Адзін з перспектывных кірункаў – прадастаўленне банкаўскіх крэдытаў для папярэдняга фінансавання культурных праектаў на конкурснай аснове. Дадзеныя праекты мэтазгодна разглядаць у комплексе з прыярытэтамі культурнай палітыкі – развіццём турызму і далучэннем моладзі да адраджэння нашай гістарычнай спадчыны, каштоўнасцей і ідэалаў беларускай культуры.

Літаратура

1. *Майхровіч, А.С.* Які ён шлях Беларусі да дэмакратычнай дзяржавы? / А.С. Майхровіч; серыя грамад.-паліт. навук. – Мінск: Права і эканоміка, 1996. – 38 с.
2. *Ивченко, В.Н.* Социокультурный контекст морального здоровья нации / В.Н. Ивченко // Актуальные проблемы морального здоровья нации: материалы Респ. науч.-практ. семинара (22 дек. 2005 г., г. Минск) / науч. ред. В.Н. Ивченко. – Минск: БелГИПК, 2006. – С. 3–8.
3. *Ивченко, В.Н.* Художественные галереи в системе арт-рынка: проблемы функционирования в период социальных трансформаций / В.Н. Ивченко // Веснік БелДПК. – 2004. – № 1 (2). – С. 44–57.
4. *Ивченко, В.Н.* Особенности и стандарты приобщения населения Беларуси к художественной культуре (по материалам социологического исследования) / В.Н. Ивченко, И.Г. Голубева // Актуальные проблемы культуры и искусства (электронный ресурс). – Вып. 2 / Нац. библ. Беларусі. Электронныя даныя (8,5 мг). – Мінск, 2007. – 60 с.

Summary

The author analyzes the peculiarities of art development in modern epoch. The priorities of cultural policy, the meaning of the private sponsorship of art and cultural activities are shown.

Паступіў у рэдакцыю 11.03.2011 г.

УДК 008:178(476)«18/19»

К.У. Антановіч,

аспірант кафедры тэорыі і гісторыі культуры БДПУ

МАРАЛЬНЫЯ КАШТОЎНАСЦІ Ў ПОГЛЯДАХ БЕЛАРУСКІХ АСВЕТНІКАЎ ДРУГОЙ ПАЛОВЫ XIX – ПАЧАТКУ XX ст.

У гісторыі духоўнай культуры і філасофскай думкі Беларусі важнае месца займае сфера ідэй, этычных каштоўнасцей і памкненняў, да якой перыядычна звярталіся і дасяткова грунтоўна і рознабакова даследавалі айчынныя навукоўцы. Менавіта да гэтай сферы адносяцца самасвядомасць і пазіцыя індывіда, магчымасці і шляхі яго духоўнага самасцвярджэння, а таксама фактары маральнага станаўлення асобы праз далучэнне да айчыннай культуры.

У выніку інтэлектуальных пошукаў прадстаўнікамі беларускай культуры XIX – пачатку XX ст. вытокаў і прынцыпаў справядлівага, маральнага жыцця, пабудаванага ў адпаведнасці з традыцыйнымі народнымі каштоўнасцямі, адбылося станаўленне і развіццё маральна-гуманістычнай свядомасці грамадства і зараджэнне этычнай думкі Беларусі.

Пачынаючы з эпохі Адраджэння, чалавек як асоба і творца паступова выходзіць за рамкі сярэднявечных догмаў, а яго асабістая свабода суадносіцца са свабодай і развіццём іншых. Такім чынам, як падкрэслівае айчынны даследчык гісторыі этычнай думкі Беларусі А. Майхро-

віч, «упершыню адбываецца прызнанне суверэннасці, незалежнасці чалавека ад каштоўнасцей агульнага... Індывід становіцца кропкай адліку ў фарміраванні структур агульнага» [6, с. 142]. Найбольш выразна гэта праяўлялася на этапах нацыянальна-культурнага адраджэння ў XIX – пачатку XX ст.

І менавіта ў гэты час, як мяркуе беларускі даследчык У. Конан, «свабода сялянства – асноўнай часткі народа – лічылася ўмовай грамадскага і духоўнага прагрэсу і пашырэння асветы». На яго думку, менавіта сялянства, вясковая інтэлігенцыя, вяскоўцы наогул сталіся «этычным ядром фарміравання беларускай нацыі канца XIX – першай чвэрці XX ст» [5, с. 331].

Кожнаму перыяду гэтай эпохі, багатай на разнастайныя лёсавызначальныя падзеі для нашага народа, уласціва свая адметная сістэма маральных каштоўнасцей. І калі на мяжы XVIII–XIX ст. у беларускай культуры, і ў прыватнасці, ў мастацкай літаратуры, найперш разглядаліся праблемы ўнутранага свету чалавека, то ў другой палове XIX ст. этычныя пытанні суадносіліся ўжо з усім грамадствам, і асабліва з «простымі людзям».